

nezbývá nám než si přát, aby i v českém školství byla alespoň takováto situace. Jistě by podobná moderní publikace našla své čtenáře i u nás, konečně, měli bychom na co navazovat: s jistou nadšátkou by se totiž mohlo snad i říci, že z pohledu českého čtenáře je kniha jakousi „omlazenou“ a aktualizovanou učebnicí Stručné dějiny římské literatury od F. Stiebitze.

Dagmar Bartoňková

Corpus Caesarianum. Tłumaczenie i opracowanie EUGENIUSZ KONIK i WANDA NOWOSIELSKA. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003, s. 519. ISBN 83–229–2294–9.

Vratislavská univerzita vydala v roce 2003 publikaci, jež by neměla uniknout pozornosti našich klasických filologů. Jde o překlad caesarovského corpusu pořízený profesorem E. Konikem a jeho chotí W. Nowosielskou. Caesarovský corpus zahrnuje *Zápisky o válce galské* a *Zápisky o válce občanské* – díla, jejichž autorem je sám Caesar –, dále pak osmou knihu *Zápisků o válce galské*, již pořídil Caesarův důstojník A. Hirtius, a anonymně dochované spisy *O válce alexandrijské*, *O válce africké* a *O válce hispánské*. Pokud mohu jako ne-polonistka posoudit, je překlad (59–459) rozsáhlého díla pořízen s velkou pečlivostí a vystihuje veškeré nuance Caesarovy půvabně prosté dikce.

Právě pro jednoduchý a střizlivý jazyk, který však názorně zobrazuje vše, čeho se autor dotýká, pro přehlednou a logicky stavěnou syntax a pro lexikum, jež se raději vyhýbá odborným výrazům, patří Caesarovy spisy k prvním autentickým latinským textům, na nichž začínající latiník získává překladatelské ostruhy. Caesarova díla ovšem neslouží pouze k potrápení latinistů-elévů. Jsou také cenným pramenem pro zájemce o historii, a to nejen starověkého Říma; jsou vítaným zdrojem poučení o nejstarší historii rodné země jak pro Itala, Francouze, či Španěla, tak pro Rakušana, Čecha a další Evropany. A právě tento aspekt Caesarovy literární tvorby je jedním z hlavních důvodů, proč je neustále třeba pečovat o to, aby Caesarovo dílo bylo přístupné jak ve své originální podobě – to pro ty, kdo chtějí proniknout do Caesarových myšlenek pomocí jeho vlastních slov –, tak v moderních jazycích, aby v něm mohli hledat poučení také čtenáři latiny neznalí.

První část tohoto požadavku je na delší dobu splněna díky moderním edicím latinského textu, druhou pak završila nyní alespoň pro polského čtenáře recenzovaná kniha. Ta obsahuje nejen kvalitní překlad caesarovského corpusu, ale i výbornou úvodní studii (1–57). Profesor Konik v ní zúročil svůj dlouhodobý badatelský zájem o kontakty obyvatelstva polského území s římskou říší, dále o etnogenezi Germánů a Slovanů a v neposlední řadě pak speciálně o Caesarovo dílo.

Konikova předmluva podává výjimečným způsobem vše, co člověk potřebuje znát k tomu, aby se mohl nechat strhnout Caesarovým vyprávěním. Nejprve se zde čtenář dozvídá o Galii a jejich obyvatelích obecně (1–7). Profesor Konik fundovaně zpravuje o všech možných součástech běžného života někdejších Galů: o jejich společenském uspořádání, náboženství, způsobu obživy, jejich fyziognomii, o jazyce, oblekání... Přitom však výklad nikdy neupadá do suchopárného výčtu jednotlivých faktů, ale přitažlivě nutí čtenáře, aby neúnavně hltať jednu informaci za druhou a přitom si neuvědomoval, o kolik se již rozšířil jeho vědomostní obzor. Další část úvodu (7–39) je pak věnována převážně Caesarovi. Autor se však opět neomezuje na pouhý výčet životopisných dat, jak by se nabízelo, ale seznamuje též s důležitými politickými událostmi, které nějakým způsobem ovlivnily Caesarův život. Následující partie (39–44) přináší poučení o vojsku v 1. století př. n. l., a to jak římském, tak galském. Čtenář se zde dozvídá o všem podstatném: o složení branné moci, o vojenské výzbroji, o tom, jak byl zakládán tábor, co vojáci nesli ve svých zavazadlech, jak vypadal jejich den za běžného pochodu a jak za nouzové situace. Nejen studenti latinského jazyka ocení, že u všeho jsou uvedeny patřičné latinské termíny, takže tato část může sloužit také jako slovníček vojenských výrazů. V závěru úvodní studie (44–57) nemohla pochopitelně chybět slova věnovaná Caesarově literární činnosti, a to i z hlediska ohlasů, jakých se Caesarovy spisy dočkaly od starověku až po současnost.

Kromě již zmíněné úvodní stati a překladu je třeba ocenit také výběrovou bibliografii (466–469), která může sloužit jako odrazový můstek pro získávání relevantní sekundární literatury všem zájemcům o další studium caesarovské problematiky. Knihu uzavírají ilustrace (501–519), jež názorně dokumentují vše, s čím se čtenář caesarovského corpusu setkal. I ty jsou vítaným přínosem k hlubšímu poznání kultury nejen starověkého Říma.

Polský *Corpus caesianum* bude jistě vyhledávanou knihou pro všechny, kdo chtějí proniknout do spleťových cest římské historie na sklonku republiky, a pro ty, kdo dokáží ocenit prostou krásu Caesarova jazyka.

Irena Radová

GIULIO M. FACCHETTI. *Frammenti di diritto privato etrusco*. Biblioteca dell'«Archivum Romanicum», Serie II: Linguistica, vol. 50. Firenze: Leo S. Olschki Editore, 2000, pp. 114. ISBN 88-222-4922-4.*

Il volume offre la presentazione e l'analisi dei quattro testi giuridici etruschi più lunghi a noi pervenuti, ossia il cippo di Perugia, la lamina di Tarquinia, il piombo di Pech Maho – documenti rispettivamente siglati Pe 8.4, Ta 8.1 e Na 0.1 nell'edizione di H. RIX, *Etruskische Texte*, I-II. Tübingen, 1991 [= ET] – e la tavola di Cortona di recente rinvenimento e la cui edizione critica veniva pubblicata nello stesso anno 2000¹.

Dei quattro documenti, che costituiscono la redazione e attestazione scritta di atti giuridici privati, vengono esaminati con estrema linearità gli aspetti linguistici e giuridici e se ne offre la traduzione italiana corredata da un robusto commento esplicativo e interpretativo. Dinanzi alle immanicabili difficoltà e oscurità esegetiche dei testi l'A. è ricorso giustamente alla considerazione del loro contesto di rinvenimento e/o di appartenenza, inoltre all'ausilio di fonti giuridiche e letterarie antiche e infine all'applicazione, con risultati e corrispondenze molto interessanti, del c.d. „metodo bilinguistico“, basato sulla costante comparazione con testi greci, latini e italici di contenuto e formulario analoghi.

La lunga epigrafe su grosso cippo in travertino rinvenuta nei pressi di Perugia (pp. 9–58) e datata nel III-II sec. a. C. costituisce il testo di una pronuncia arbitrare – il lat. *arbiter* equivale nel testo all'etr. *teurat* – emessa per la determinazione e regolamentazione dei confini fra le proprietà immobiliari (di rilievo la discussione, pp. 17–18 e ntt., in merito all'etimologia ed al significato del problematico etr. *fusle*, tradotto dall'A. in modo conciliante come „proprietà terriera“) delle famiglie Velthina da Perugia e Afuna da Chiusi, ossia per analogia ci troviamo sostanzialmente di fronte al testo della *adiudicatio* risultante da un *iudicium finium regundorum* della prassi romana.

L'arbitro Larth Rezu si pronuncerebbe anche in merito ad altri due punti oggetto della controversia tra le due famiglie: l'A. ritiene infatti di poter individuare nel testo (Capo II, clausola III) l'accertamento dell'esistenza a favore del fondo degli Afuna del diritto di attingere acqua dal contiguo fondo dei Velthina, si tratterebbe cioè della *servitus aquae haustus* – in etr. *θil* – rientrante fra gli *iura aquarum* delle servitù rustiche romane; ci sarebbe infine la definizione del diritto della famiglia Velthina di usare il proprio sepolcro posto nel fondo degli Afuna, un uso di cui si descrivono le limitazioni conseguenti all'esistenza di una servitù di passaggio a favore della famiglia chiusina.

Per quanto riguarda la tavola di Cortona (pp. 59–88), di fine III-inizi II sec. a. C., all'A. non è chiaro se il rapporto giuridico ivi descritto e regolamentato sia di affitto o di enfiteusi per via dell'oscuro termine-chiave etr. *peσ*. Nel documento si fa anche riferimento al compimento di precisi atti solenni nella trascrizione del contratto, i quali vedono coinvolti, oltre alle due famiglie contraenti dei proprietari fondiari Cusu e del locatario Petru Skeva, anche un collegio/ufficio speciale – etr. *oparza sazle* – rappresentato da un suo funzionario e persino il capo della lega etrusca. L'interpretazione del testo, per la quale l'A. si affida fondamentalmente a quella fornita dagli autori della *editio princeps*, resta purtroppo minata da numerosi dubbi legati alla limitata conoscenza lessicale, il che lascia oscuro il senso di diversi lemmi ed espressioni.

* La presente recensione si colloca nell'ambito del Progetto di Ricerca dal titolo „Zilath, Meddix, Archon. Untersuchungen zu den Magistraten und Institutionen im vorrömischen Italien (7.–1. Jh. V. Chr.)“ (Projektleiterin: L. Cappelletti), finanziato dal Fonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung (Austria) e attualmente in corso presso l'Institut für Römisches Recht und Antike Rechtsgeschichte (Prof. N. Benke) dell'Università di Vienna.

¹ L. AGOSTINIANI – F. NICOSIA (a cura di). *Tabula Cortonensis*. Roma, 2000.